

EKONOMIJA REPUBLIKE SRPSKE 2007-2017.

Iskustvo iz 10 godina ekonomije Republike

Ekonomiju Republike Srpske u posljednjih 17 kvartala karakteriše rast. Ovo je podatak vrijedan pažnje, naročito imajući u vidu okolnosti u kojima se rast dešava i faktore koji su uticali na ovaj rast. Na početku posmatranog period 2007. godine ekonomija Republike doživjela je fiskalni šok 17,6% BDP-a, koji se ogleda u priznavanju obaveza po osnovu ratne štete i stare devizne štednje 1,3 milijarde KM, recesiji koja je uzrokovana svjetskom krizom, a koja je usljed otvorenosti ekonomije Republike uticala na ekonomska dešavanja. Takođe, elementarna nepogoda, poplave iz 2014. godine, ostavila je trag u ekonomskoj realnosti. Ipak, rast zaposlenosti, uvećanje nivoa kapitala, rast ekonomske aktivnosti može predstavljati nešto što daje nadu, ali i zahtijeva opreznost. Rast ovih ekonomskih agregata praćen je rastom dugova u apsolutnim iznosima, sporijim rastom lične potrošnje, učešćem sive ekonomije, koja destimuliše i ugrožava dalji ekonomski rast, rast ličnih dohodaka koji je iznad rasta produktivnosti, i većom otvorenošću ekonomije Republike na eksterne šokove.

Analizom proizvodne funkcije, bruto domaći proizvod Republike dostigao je iznos preko 10 milijardi KM i učestvuje sa 32,2% u BDP-u BiH. Proizvodna funkcija Republike u posljednjih 10 godina ukazuje na pad BDP-a u 2009, 2012. i usporeni rast u 2014. godini. Te davne 2009. godine ekonomija Republike osjetila je efekte svjetske ekonomske krize, iako je 2007. godina dočekana sa gotovinom - depoziti na javnim računima (računi Centralne vlade¹ koji obuhvataju: Vlada Republike, Fond PIO, Fond zdravstva, Fond za dječiju zaštitu i Fond za zapošljavanje), koja je iznosila 1,7 milijardi KM, ili 24% BDP-a, rezultat ovog šoka bio je gubitak 20.000 radnih mjesta u periodu 2009-2012. ili 8% zaposlenih. Depoziti na javnim računima u 2017. godini iznose 3,8% BDP-a, što ukazuje na izazov u traženju instrumenata kao odgovor na krizu. Rezultat globalne krize bio je i negativni opšti bilans (ukupni prihodi umanjeni za ukupni rashod cjelokupnog fiskalnog okvira) od 1,2 milijarde KM u periodu 2009-2012. godine, što je ostavilo trag na stanje i položaj javnih finansija. Nakon 2014. godine proizvodna funkcija raste. Posljednje tri godine (2015-2017) rast zaposlenosti i uvećanje kapitala daju najveći doprinos. Ovo su dva osnovna faktora rasta. Ono na šta je potrebno obratiti pažnju predstavlja trenutna pozicija, koja može predstavljati ponos, jer nikada nismo bili "bolji", ali i veliku odgovornost, razvoj instrumenata i politika za održavanje stabilnog ekonomskog rasta. S obzirom na to da ekonomisti nisu dobri u predviđanju recesije, ono što znamo o recesiji je da je ona konstanta na koju treba računati i egzaktna činjenica koja se ponavlja. Od Drugog svjetskog rata recesija u svijetu je zabilježena 11 puta. U prosjeku na svakih šest do sedam godina dešavala se recesija.

¹ Pojam koji se upotrebljava za svrhu međunarodnog poređenja, "centralna vlada" u skladu sa metodologijom za BiH definiše kao konsolidacija svih nivoa vlada osim opštinske, koja je klasifikovana kao lokalna vlada

Period od 2009. godine do danas je period bez recesije u svijetu. Posljednjih 10 godina svijet ne poznaje globalnu recesiju.

Vođenje kratkoročne makroekonomske politike u najvećem dijelu zavisi od agregatne tražnje. Najveću komponentu agregatne tražnje predstavlja lična potrošnja građana Republike. Ona se u periodu 2007-2017. godine kretala između 66,5% i 73,32%. BDP-a Ova komponenta najviše oblikuje ekonomski rast i životni standard građana, jer ima najveće učešće u stvaranju BDP-a i predstavlja njen najstabilniji dio. U prosjeku nominalni rast lične potrošnje u istom periodu iznosio je 2,45%. Korigujući za prosječnu stopu rasta potrošačkih cijena u istom periodu od 1,3%, realni rast komponente lične potrošnje iznosio je 1,15%. Na ličnu potrošnju najveći efekat imaju plate. Fond plata u Republici Srpskoj je u 2007. godini iznosio 1,8 milijardi KM, dok je u 2017. godini iznosio 2,6 milijardi. Rast fonda neto plata od 44% dešavao se u okolnostima kada BDP raste za 36,7%. Rast plata u pravilu treba da prati rast produktivnosti, što je dugoročno održivo, iako je moguće kratkoročno povećati plate više od produktivnosti, ukoliko se ovo povećanje ne reflektuje u većoj produktivnosti, većem BDP-u, neminovna je korekcija. Sljedeću po značaju komponentu predstavljaju bruto investicije u stalna sredstva, čije učešće se kretalo između 21,78% do 27,85%. Ono što je karakteristika ove komponente je da učešće u stvaranju BDP-a opada, sličnu karakteristiku ima lična potrošnja domaćinstava i sljedeća komponenta po značaju i važnosti, a to je državna potrošnja. Državna potrošnja čini između 19,08% i 24,59% BDP-a. Spoljni bilans robe i usluga, ili neto export, po značaju za ekonomiju Republike je na četvrtom mjestu, mjereno učešćem u stvaranju BDP-a, ali od 2014. godine do 2017. ova komponenta je jedna od najzaslužnijih za ekonomski rast. Ukupni izvoz je porastao za 785 miliona KM u periodu 2014-2017, dok je uvoz smanjen za 50 miliona KM. Otvorenost ekonomije Republike se povećava, u 2007. godini otvorenost je iznosila 68%, dok je u 2017. godini iznosila 83%. Veća otvorenost ekonomije rezultira većim mogućnostima za eksterni šok, što nameće potrebu povećanja unutrašnjih rezervi kao odgovor na potencijalni šok, pogotovo imajući u vidu da su unutrašnje tržište i unutrašnja tražnja nedovoljni za apsorpciju većih šokova iz inostranstva.

Rastom proizvodne funkcije i rastom agregatne tražnje raste ekonomija, raste "kolač" koji se stvara i koji se raspodjeljuje između ekonomskih agenata Republike (građana, privrede i suvereniteta). Jedan od najznačajnijih agenata predstavlja država, odnosno suverenitet koji ubire javne prihode. Učešće suvereniteta u ekonomiji ogleda se u fiskalnom okviru. Ukupan fiskalni okvir Republike u posmatranom periodu od 2007. do 2017. godine iznosio je između 42,7% i 37,7% BDP-a. Putem ovog okvira Republika vrši raspodjelu resursa i vodi fiskalnu politiku. Vođenje fiskalne politike svodi se na efikasnost u ubiranju javnih prihoda, kontrolu rashodne strane i upravljanje razlikom između prihoda i rashoda (opštim i primarnim bilansom) u zavisnost od faze u ekonomskom ciklusu. Ekonomski ciklus - ekspanzija i kontrakcija, utvrđuje se na osnovu razlike u kretanju između potencijalnog i ostvarenog ekonomskog rasta. Potencijalni ekonomski rast je rast koji je moguć imajući u vidu punu uposlenosti faktora - rada i kapitala i ukupne faktorske produktivnosti. Trenutno stanje ekonomije Republike Srpske je rast

iznad potencijalnog nivoa, sličan nivo rasta zabilježen je 2007. godine i trajao je do 2012. godine. Efekat krize je usporio ovaj rast. Rast od 2012. do 2017. godine je rast ispod potencijalnog nivoa. U situaciji gdje je rast ispod potencijalnog nivoa, ispravno je voditi ekspanzivne politike, smanjenje poreza, ostvarenje deficita, potrebno je stimulisati ekonomiju. Kada je rast iznad potencijalnog nivoa, nameće se suprotno vođenje politika koje obuzdavaju rast, uzimanje sredstava iz ekonomije, čuvanje za periode rasta ispod potencijalnog nivoa. Cilj ovih kontracikličnih politika je postizanje stabilnosti ekonomskog rasta, izgradnja otpornosti na devijacije iz okruženja i predupređivanje budućih šokova. Javni dugovi su održivi. Svaki put kada je ekonomski rast veći od prosječne kamatne stope koja se plaća na dug i ukupni saldo primarnog bilansa fiskalnog okvira ne prelazi tu razliku, za dug se kaže da je dugoročno održiv i da se vremenom smanjuje. Ekonomski rast viši od kamatne stope koja se plaća na dug omogućava smanjenje duga u relativnom iznosu i stvara komociju prilikom njegovog servisiranja. Međutim, faktori rizika čiji je izvor zdravstveni sektor, a koji prema analizama Svjetske banke ukazuju da su obaveze u kašnjenju između 5% do 7% BDP-a Republike, prijete da ugroze stanje javnih finansija. Ovaj potencijalni fiskalni šok vraća nas na početak analize iz 2007. godine i na novi ciklus, nove izazove koji će, imajući u vidu dosadašnje iskustvo, rezultirati kao i do sada pozitivnim ishodom na kraju.

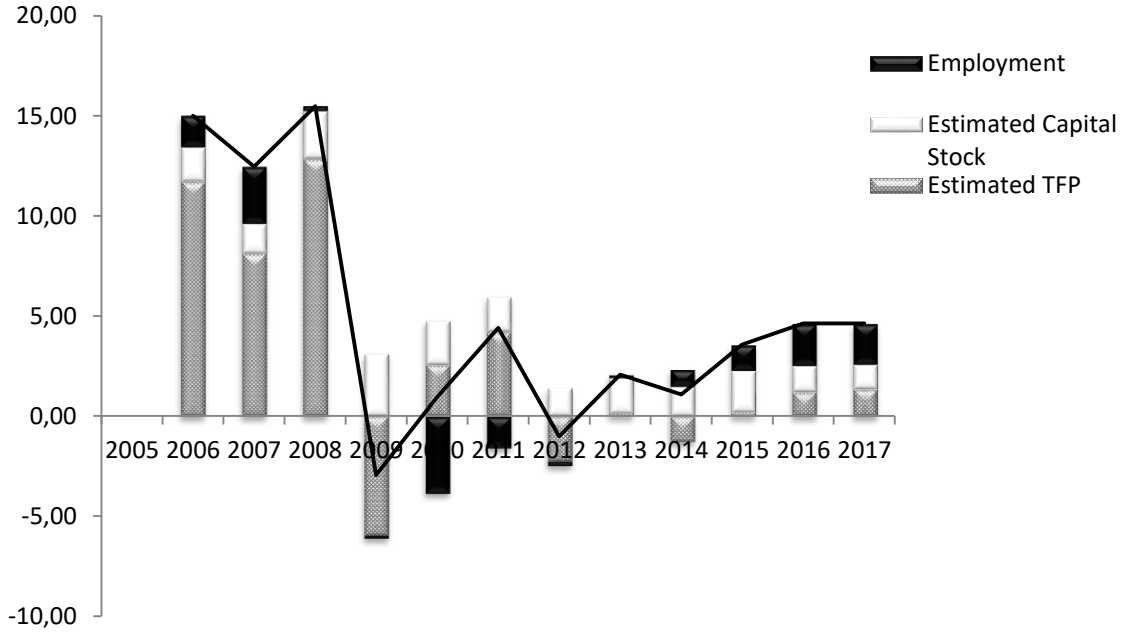
ZAKLJUČAK:

- Ekonomija Republike je imala nominalnu stopu rasta u periodu od 2007. do 2017. godine od 36,7%.
- Ovo je rezultiralo povećanjem fiskalnog okvira za 41%, rastu fonda za penzije 31% i rastu fonda plata za 44%.
- Iako je lična potrošnja nominalno godišnje porasla za 2,45% u poslednjih par godina dodatak ekonomskom rastu je na strani eksternih faktora jer je povećan izvoz rezultirao u pozitivnim efektima ekonomskog rasta.
- Gotovina na računima Centralne vlade je smanjena, u 2007. godini iznosila je četvrtinu BDP-a, danas ona iznosi dvadesetinu BDP-a.
- Međutim, ukupna štednja građana - depoziti, povećana je sa 14,8% BDP-a u 2007. godini na 30,59% BDP-a u 2017. godini, u apsolutnom iznosu povećana je za dvije milijarde KM.
- Vođenje ekspanzivnih politika, iako je popularno, u datim okolnostima nije opravdano, ekonomski rast je iznad potencijalnog nivoa, stoga je potrebno usmjeriti dio sredstava na osposobljavanje ekonomije u pravcu povećanja rezistentnosti na krizu.
- Doprinos investicija i državne potrošnje na ekonomiju je potrebno analizirati i povećati efikasnost, najveći doprinos ekonomiji je u ličnoj potrošnji i na strani spoljnotrgovinske razmjene. Investicije i državna potrošnja daju skromne doprinose ekonomskom rastu.
- Dalja stimulacija lične potrošnje putem povećanja plata predstavlja izazov jer rast fonda plata veći je od rasta produktivnosti.

- Javni dugovi su održivi, stanje u javnim finansijama se popravlja, ali prockličnost fiskalnih politika umanjuje manevarski prostor u budućnosti.
- Izazovi u javnom sektoru rezultiraće fiskalnim šokom čiji je izvor zdravstveni sektor Republike u povećanju javnih dugova za iznos koji se procjenjuje između 5% do 7% BDP-a.

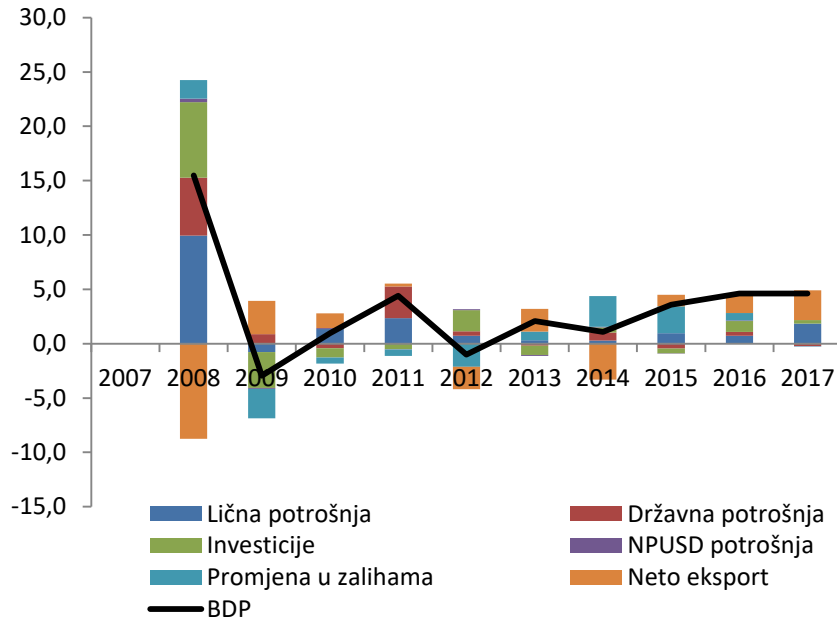
DODATAK:

Grafik 1: Proizvodna funkcija Republike Srpske

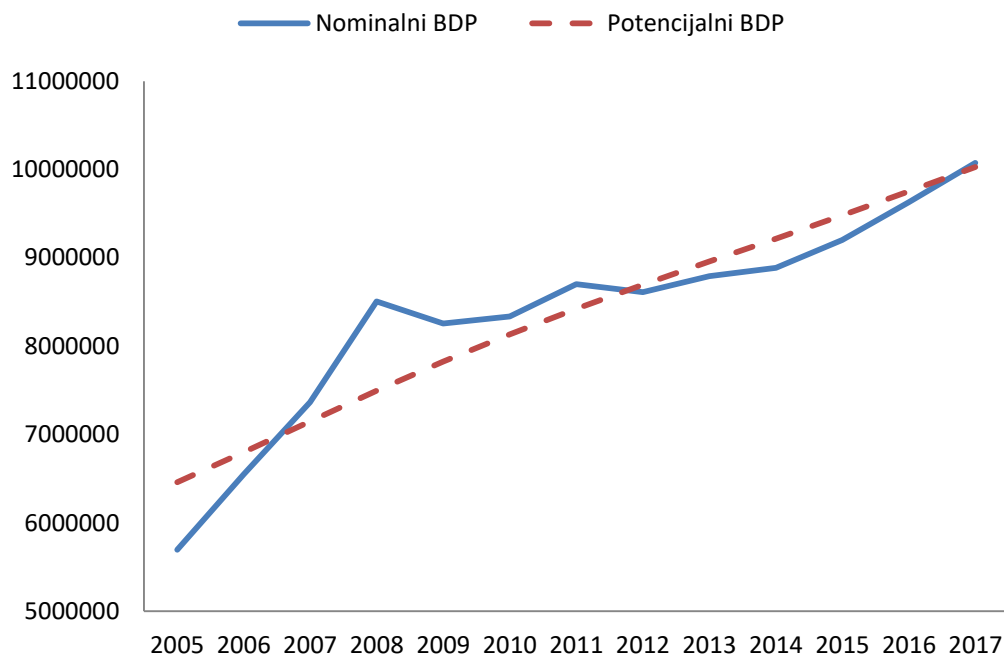
Izvor: Zavod za statistiku Republike Srpske, kalkulacije autora

Grafik 2: Analiza agregatne tražnje Republike Srpske

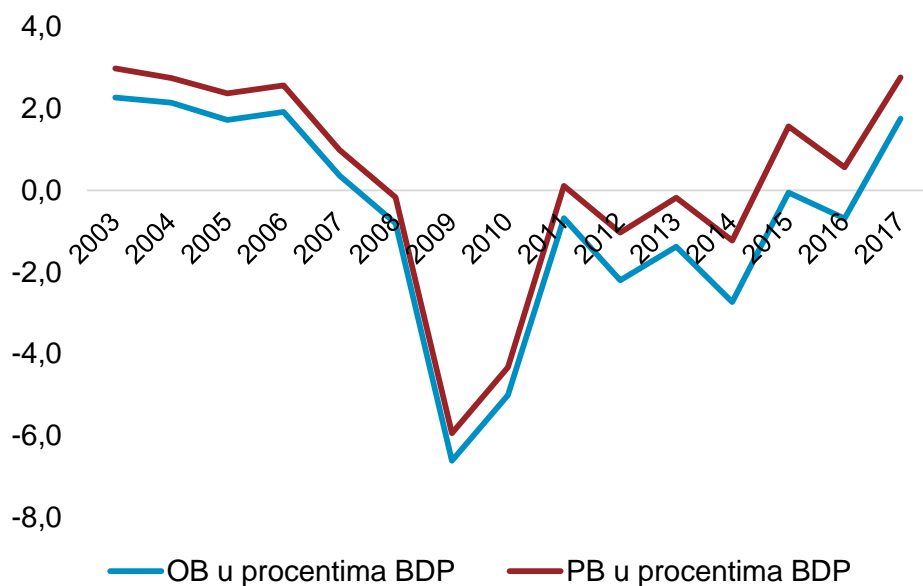
Izvor: Zavod za statistiku Republike Srpske, kalkulacije autora

Grafik 3: Nominalni i potencijalni BDP Republike Srpske

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srpske, kalkulacije autora

Grafik 4: Opšti i primarni bilans fiskalnog okvira Republike izražen kao procenta BDP-a

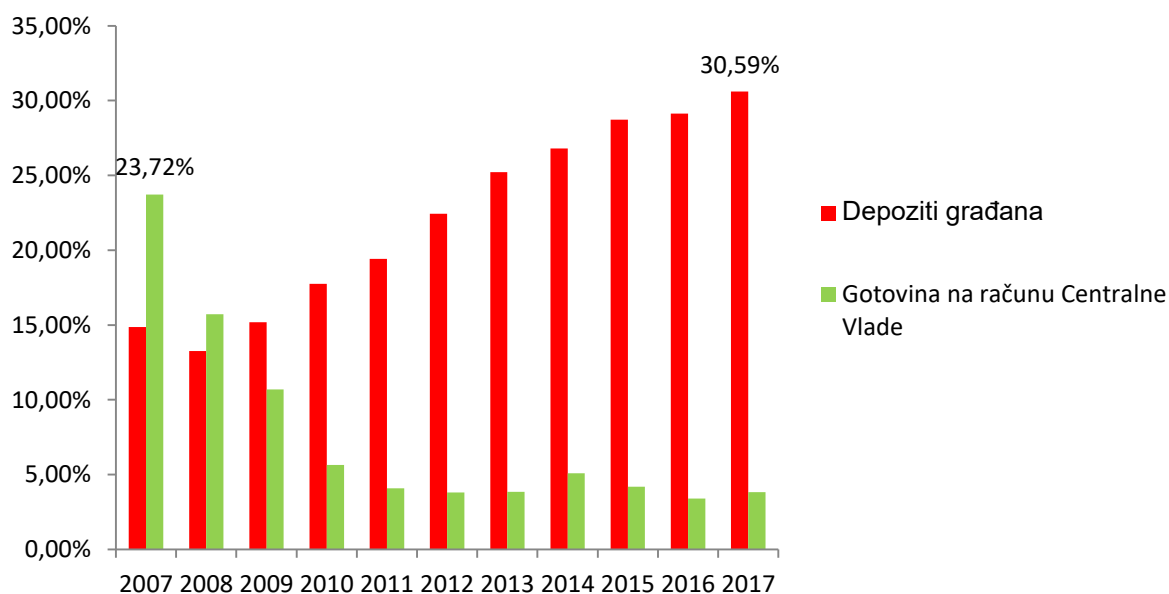
Izvor: Statistika Centralne banke BiH, kalkulacije autora

Grafik 5: Otvorenost ekonomije Republike Srpske

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srpske, kalkulacije autora

Grafik 6: Depoziti stanovništva i gotovina depozit javnog sektora – Centralna vlada izraženo kao procenat BDP-a

Izvor: Izvještaji Agencije za bankarstvo Republike Srpske i statistike Centralne banke BiH